

Dziki, Sylwester

Pokłosie uroczystości jublileuszowych : Walery Pisarek : 65 lat życia i 40 lat pracy naukowej

Rocznik Historii Prasy Polskiej 1/1-2, 285-293

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Sylwester
DZIKI

**Pokłosie uroczystości
jubileuszowych.
Walery Pisarek
(65 lat życia
i 40 lat pracy naukowej)**

(Gleanings from Anniversary Celebrations.
Walery Pisarek (65 years of life and 40 years
of scientific work)

W połowie 1996 r. krakowskie (i nie tylko) środowisko prasoznawcze uroczysto obchodziło sześćdziesiąte piąte urodziny i jednocześnie czterdziestolecie pracy naukowo-badawczej prof. dra hab. Walerego Pisarka — najwybitniejszego dziś badacza i znawcy środków masowego komunikowania, mechanizmu ich funkcjonowania.

Z tej okazji grono Przyjaciół i Współpracowników ofiarowało Mu opasły tom rozpraw zatytułowany *Valeriana. Eseje o komunikowaniu między ludźmi*.

Walery Pisarek urodził się 31 maja 1931 r. w Rabce w środowisku inteligenckim. Po ukończeniu gimnazjum, w 1949 roku rozpoczął studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, które nie z Jego winy trwały aż 9 lat. W 1951 r. jako student III roku polonistyki został aresztowany. Po opuszczeniu więzienia (1955 r.) ukończył studia w roku 1957. W 1958 r. podjął stałą współpracę z Pracownią Językoznawczą Ośrodka Badań Prasoznawczych. W 1962 r. został pełnoetatowym pracownikiem tej Pracowni, początkowo jako asystent, później jako jej kierownik pod opieką naukową (do roku 1969) prof. Zenona Klemensiewicza.

W 1966 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych (*Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwis-*

tycznym¹; promotor: prof. dr Z. Klemensiewicz). W 1968 r. objął stanowisko sekretarza naukowego Ośrodka. Po tragicznej śmierci Ireny Tetelowskiej w roku 1969 pełnił obowiązki dyrektora tej placówki (od 1972 r. stała nominacja). W styczniu 1973 r. Rada Wydziału Filologicznego UJ na podstawie rozprawy *Frekwencja wyrazów w prasie*² i odbytego kolokwium habilitacyjnego nadała Mu stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych. W tym samym roku powołany został na stanowisko docenta OBP. W lipcu 1982 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych. W roku 1990 podjął starania o przejęcie Ośrodka Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch” przez Uniwersytet Jagielloński. Starania te zakończyły się sukcesem — z dniem 1 października 1990 r. powołany został do życia Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, początkowo jako placówka międzywydziałowa. Z początkiem roku akademickiego 1991/92 Ośrodek został włączony na prawach samodzielnej katedry do Instytutu Nauk Politycznych. Kierownictwo tej uniwersyteckiej placówki zostało powierzone prof. W. Pisarkowi.

Wyjątkową pozycję prof. W. Pisarka w świecie nauki wyznaczają Jego dokonania badawcze zmaterializowane w postaci przeszło 500 prac, różnych rozmiarów i ważności: od gruntownych monografii i syntez po artykuły recenzyjne i sprawozdawczo-informacyjne — wszystkie odznaczają się wysokim poziomem erudycyjnym, precyzyjną formą wypowiedzi. Dorobek naukowo-badawczy Profesora jest i imponujący, i różnorodny. Trzeba również pamiętać o Jego działalności dydaktycznej i organizatorskiej.

Prof. W. Pisarek jest z wykształcenia językoznawcą — stąd obok szeroko pojętych badań prasoznawczych — żywe zainteresowanie językoznawstwem — szczególnie językiem w prasie, radiu, telewizji, propagandzie i reklamie. Interesuje go nie tyle „język sam w sobie i dla siebie samego”, co społeczne, polityczne i kulturalne aspekty używania języka. W grupie tych prac (niemal 1/3 opublikowanych książek, artykułów i recenzji) znajdujemy publikacje poświęcone stylistyce, składni, onomastyce, pragmatyce, a zwłaszcza dominujące ilościowo prace z dziedziny szeroko pojętej socjo- i psycholingwistyki oraz kultury języka. Z tym ściśle związane i zakrojone na dużą skalę

¹ *Poznać prasę po nagłówkach! Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym*, Kraków 1967, s. 172.

² *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości — komentarze — reportaże*, Kraków 1972, s. 310.

są badania nad poprawnością języka w prasie. Wyniki tych badań przedstawione zostały w czterech książkach (dwie napisane wspólnie z prof. Z. Klemensiewiczem i Marią Kniaginową)³; jest także autorem trzech różnych wersji słowników ortograficznych. Działalność prof. W. Pisarka w tej dziedzinie spotkała się z dużym uznaniem środowiska językoznawczego, o czym świadczy powierzenie Mu w roku 1990 przez Komitet Językoznawstwa PAN przewodnictwa Komisji Kultury Języka, a w 1995 r. — Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN.

W zakresie **onomastyki** trwałym wkładem W. Pisarka są wyniki analizy formalnej i semantycznej tytułów utworów i nagłówków wypowiedzi prasowych; tytuły i nagłówki są nazwami własnymi szczególnego typu, „nie tylko denotują, ale także konotują przedmiot, do którego się odnoszą”. W zakresie **stylistyki** W. Pisarek jako pierwszy wprowadził do polskiego piśmiennictwa językoznawczego (używane dotąd głównie przez językoznawców niemieckich) kategorie „pola wyrazowego” i „pojęcia-kłucza”, uściślając je i nadając im własną, w znacznym stopniu oryginalną treść⁴. W badaniach tekstów prasowych zastosował Pisarek własny podział słownictwa na „wyrazy zależne” i „niezależne” od autora i zmodyfikował pojęcie „bogactwa leksykalnego” — uznając, że polega ono na „nazywaniu tej samej treści różnymi wyrazami”, a więc przeciwstawił się tradycyjnemu utożsamianiu go z powtarzalnością wyrazów. Zaproponował też Pisarek metodę statystycznego określania podobieństwa stylistycznego różnych tekstów prasowych, reprezentujących różne odmiany gatunkowe. Jego książka z roku 1972 *Frekwencja wyrazów w prasie* jest do chwili obecnej najpełniejszym w polskiej literaturze opracowaniem słownictwa tekstów prasowych. Wspomniana książka zawiera pierwszy polski słownik frekwencyjny tekstów prasowych, będący zresztą pierwszym — opartym na tak dużej próbie — słownikiem frekwencyjnym współczesnej polszczyzny.

Kontynuację ilościowych badań nad słownictwem wypowiedzi prasowych stanowi studium porównawcze Pisarka o słownictwie prasy polskiej, radzieckiej (rosyjskiej), słowackiej i (zachodnio) nie-

³ Np.: *Ależ tak się nie pisze* (współautorzy: Z. Klemensiewicz i M. Kniaginowa), Kraków 1964, s. 140; *Poradnik językowy. Podręcznik dla pracowników prasy, radia i telewizji* (współautorka: M. Kniaginowa), Kraków 1965, s. 370; *Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie*, Wrocław 1978, s. X+175.

⁴ *Pola wyrazowe i ich użyteczność w badaniach stylistycznych*, „Pamiętnik Literacki” 1967, z. 2, s. 493-516.

mieckiej z lat siedemdziesiątych opublikowane także w Moskwie, Monachium i Oksfordzie. To studium leży już na pograniczu stylistyki oraz pragmatycznej socjo- i psycholingwistyki, a dotyczy używania języka w celu perswazji, które od wielu lat stanowi główny przedmiot zainteresowań językoznawczych W. Pisarka. W ramach tej problematyki mieszczą się jego badania nad zrozumiałością języka różnych wypowiedzi, prowadzące do opracowania techniki mierzenia stopnia trudności językowej tekstu (por. artykuł *Jak mierzyć zrozumiałość tekstu*⁵), i propozycje techniki empirycznego określania stylistycznej i emotywniej wartości słownictwa (por. artykuł *Mierzenie stylistycznej i emotywniej wartości słownictwa*⁶).

Zainteresowanie perswazyjną funkcją języka zaowocowało opartymi na badaniach empirycznych artykułami m.in. o słownictwie oceniającym w recenzjach i leksykalno-frazeologicznych środkach przekonywania w polemikach prasowych, a także publikacjami teoretycznymi, jak *Perswazyjna funkcja języka*⁷, *Czynniki językowe socjalizacyjnej funkcji prasy*⁸, czy też *Funkcje perswazyjne języka w prasie*. Syntezę badań empirycznych i dociekań teoretycznych w tej dziedzinie daje rozprawa *Język służy propagandzie* z roku 1976⁹. Wówczas była to jedyna w polskim piśmiennictwie tak wielostronna publikacja o użyciu języka w perswazji politycznej. W tym nurcie mieszczą się też późniejsze prace Pisarka poświęcone językowi hasel na plakatach i transparentach, językowym aspektom działalności na rzecz pokoju, językowi reklamy, a także kontynuowanie już w latach dziewięćdziesiątych badania słów sztandarowych we współczesnej polskiej publicystyce. Praktyczne ujęcie tej problematyki znalazło wyraz w popularnonaukowej książce W. Pisarka *Słowa między ludźmi* z roku 1985¹⁰.

Wśród artykułów i wielu recenzji W. Pisarka znajdują się świadectwa tego, że był on autorem pierwszych w polskim piśmiennictwie językoznawczym publikacji o teorii pola językowego, gramatyce generatywnej N. Chomsky'ego, koncepcjach M. McLuhana, dyferencjale semantycznym C. Osgooda oraz psycholingwistyce.

⁵ *Jak zmierzyć zrozumiałość tekstu?*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1969, nr 4, s. 35–48.

⁶ *Mierzenie stylistycznej i emotywniej wartości słownictwa*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1971, nr 2, s. 37–46.

⁷ *Perswazyjna funkcja języka*, „Studia Indoeuropejskie” 1974, s. 175–179.

⁸ *Czynniki językowe socjalizacyjnej funkcji prasy*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1975, nr 4, s. 19–28.

⁹ *Język służy propagandzie*, Kraków 1976, s. 64.

¹⁰ *Słowa między ludźmi*, Warszawa 1985, s. 248.

Głównym kierunkiem badań W. Pisarka, szczególnie od 1969 r., są zagadnienia teorii i metodologii komunikowania masowego. Dokończył on zwartej syntezy założeń programowych orientacji prasoznawczej, którą nazywano tak w Polsce, jak i za granicą „krakowską szkołą badań komunikowania masowego”. Rozszerzeniem tego wątku jest studium o tradycjach, dorobku i perspektywach badań nad komunikowaniem masowym w Europie Środkowej i Wschodniej opublikowane w RFN w roku 1974¹¹ oraz o dziesięć lat późniejszy artykuł *Współczesne orientacje i kierunki badań nad komunikowaniem masowym*¹², który należy dziś do kanonu obowiązkowych lektur dla studentów dziennikarstwa.

Teoretyczny charakter mają również studia Pisarka poświęcone przedmiotowi badawczemu prasoznawstwa i jego metodologii. Są to m.in.: *Wiedza o komunikowaniu — nazwy i zakres* z roku 1975¹³ oraz *O pojęciu funkcji w prasoznawstwie* z roku 1976¹⁴.

Najważniejszymi i najbardziej znanymi pozycjami w metodologicznym dorobku prasoznawczym W. Pisarka są jego prace poświęcone analizie zawartości prasy, a wśród nich opublikowana w roku 1983 książka stanowiąca kompendium wiedzy o tej technice badania mediów¹⁵.

W prasoznawczym dorobku empirycznym W. Pisarka do najważniejszych należą (poza omówionymi wcześniej empirycznymi badaniami językowymi) studia oparte bądź na analizie zawartości prasy i innych wypowiedzi politycznych, bądź też na sondażach świadomości społecznej.

W latach 1975–1989 prowadził W. Pisarek zakrojony na dużą skalę cykl badań w ramach problemu węzłowego „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i recepcja”. Cykl ten rozpoczęła (napisana wspólnie z Tomaszem Gobanem-Klasem) książka *Aktywność, preferencje i świadomość społeczeństwa polskiego* z roku 1981¹⁶.

¹¹ *Massenkommunikationsforschung in Osteuropa: Ein Überblick*, „Rundfunk und Fernsehen” 1974, nr 3–4, s. 287–297.

¹² *Współczesne orientacje i kierunki badań nad komunikowaniem masowym*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1984, nr 2, s. 5–20.

¹³ *Wiedza o komunikowaniu — nazwy i zakres*, „Przekazy i Opinie” 1975, nr 1, s. 11–19.

¹⁴ *O pojęciu funkcji w prasoznawstwie*, „Przekazy i Opinie” 1976, nr 4, s. 56–71.

¹⁵ *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983, s. 203.

¹⁶ *Aktywność, preferencje i świadomość kulturalna społeczeństwa polskiego* (współautor: T. Goban-Klas), Kraków 1981, s. 152.

Podjęte w tej książce badania były kontynuowane przez Pisarka w latach osiemdziesiątych (już bez udziału T. Gobana-Klasa), owocując m.in. kilkoma zeszytami „Materiałów OBP”: *Miejsce prasy, radia i telewizji w świadomości kulturalnej Polaków z roku 1987*¹⁷, *Nie zaspokojone potrzeby medialne Polaków z roku 1988*¹⁸ oraz *Obce kultury w świadomości Polaków z roku 1990*¹⁹.

Istotną część dorobku badawczego W. Pisarka stanowią opracowania o charakterze diagnostyczno-prognostycznym, oparte na własnych i obcych badaniach empirycznych, na danych statystycznych z Polski i innych krajów oraz na analizie tendencji występujących w różnych krajach, poświęcone różnym aspektom komunikacji społecznej. Należą tu m.in. następujące opracowania: *Jutro naszej prasy — kwestią wyboru z roku 1971*²⁰, *Czynniki językowe w socjalizacyjnej funkcji prasy z roku 1975*²¹, *Media masowe wobec upowszechniania nauki z roku 1989*²², *Prasa, radio i telewizja — podział pracy z roku 1976*²³, *Współczesna prasa polska na tle prasy innych krajów z roku 1987*²⁴, *Prasa wobec wyzwania nowych mediów z roku 1988*²⁵, a także *Communication for Development: Four Strategies in the People's Poland* z roku 1991²⁶. Podobny charakter mają opracowane według konspektów i pod redakcją Pisarka raporty o stanie komunikowania masowego. Pierwszy z nich (*Komunikowanie masowe w Polsce. Próba bilansu lat siedemdziesiątych*) powstał w roku 1980²⁷, drugi (*Raport o komunikacji społecznej w Polsce. Sierpień*

¹⁷ *Miejsce prasy, radia i telewizji w świadomości kulturalnej Polaków*, Kraków 1987, s. 62.

¹⁸ *Nie zaspokojone potrzeby medialne Polaków*, Kraków 1988, s. 64.

¹⁹ *Obce kultury w świadomości Polaków '89*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1990, nr 2-4, s. 21-37.

²⁰ *Jutro naszej prasy — kwestią wyboru*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1971, nr 3, s. 5-16.

²¹ *Czynniki językowe socjalizacyjnej funkcji prasy*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1975, nr 4, s. 19-28.

²² *Media masowe wobec upowszechniania nauki*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1989, nr 1, s. 35-44.

²³ *Prasa, radio, telewizja: podział pracy*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1976, nr 1, s. 25-38.

²⁴ *Współczesna prasa polska na tle prasy innych krajów*, Kraków 1987, s. 77.

²⁵ *Prasa wobec wyzwania nowych mediów*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1988, nr 4, s. 65-82.

²⁶ *Communication for Development: Four Strategies in the People's Poland*, [w:], *Communication in Development*, red. F. L. Casmir, New Jersey 1991, s. 157-176.

²⁷ *Komunikowanie masowe w Polsce. Próba bilansu lat siedemdziesiątych* (redakcja i współautorstwo), Kraków 1980, s. 119.

1980 — *Grudzień 1981*) — w roku 1982²⁸, trzeci (*Komunikowanie masowe w Polsce. Lata osiemdziesiąte*) — w roku 1991²⁹.

Od początku swej działalności naukowo-badawczej prof. W. Pisarek zajmuje się pracą dydaktyczną; w różnych latach prowadził wykłady i ćwiczenia dla studentów dziennikarstwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach, na Uniwersytecie Śląskim, Wrocławskim, Warszawskim, Jagiellońskim i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie oraz za granicą: na uniwersytecie w Odensee (Dania) i na paryskiej Sorbonie w zakresie prasoznawstwa, retoryki dziennikarskiej, wiedzy o mediach w Polsce, powszechnej historii dziennikarstwa³⁰, komunikowania międzynarodowego. W latach 1978–1982 był (pierwszym) kierownikiem Pracowni Dziennikarskiej Instytutu Nauk Politycznych UJ.

Pod opieką W. Pisarka ponad 100 osób napisało prace magisterskie, a pod jego kierunkiem jako promotora 6 osób uzyskało doktorat nauk humanistycznych. Ponadto występował Pisarek jako recenzent w 20 przewodach doktorskich, w 6 przewodach habilitacyjnych (na Uniwersytecie Warszawskim i Jagiellońskim), a ponadto opiniował 5 wniosków o profesurę.

Szereg książek i artykułów W. Pisarka mieści się w spisach obowiązkowej lub zalecanej literatury dla studentów dziennikarstwa na wszystkich polskich uniwersytetach, gdzie kształcą się dziennikarze. Dotyczy to przede wszystkim książki *Retoryka dziennikarska* (trzy wydania polskie)³¹, używanej jako podręcznik w nauczaniu pisania do prasy nie tylko w Polsce, ale także w Rumunii i Bułgarii. Jest też Pisarek autorem znacznej części wydanego przez Uniwersytet Śląski skryptu dla studentów dziennikarstwa pt. *Wstęp do prasoznawstwa*.

W. Pisarek należy do najbardziej znanych i aktywnych prasoznawców polskich tak w kraju, jak i za granicą. W latach 1972–1976 wchodził w skład dziesięcioosobowego zespołu ekspertów UNESCO do spraw badań nad komunikowaniem masowym. W 1974 r. doprowadził do utworzenia przy Ośrodku Badań Prasoznawczych środkowoeuro-

²⁸ *Raport o komunikacji społecznej w Polsce. Sierpień 1980 — grudzień 1981*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1982, nr 3, s. 17–28.

²⁹ *Komunikowanie masowe w Polsce: lata osiemdziesiąte* (redakcja całości oraz autorstwo wstępu, 4 rozdziałów i podsumowania), „Zeszyty Prasoznawcze” 1991, nr 1-2, s. 7–196.

³⁰ *Prasa — nasz chleb powszedni*, Wrocław 1978, s. 280.

³¹ *Retoryka dziennikarska*, Kraków 1970, s. 298.

pejskiego ogniwa (CECOM) światowej sieci dokumentacji badań prasoznawczych (COMNET), przez wiele lat pełnił obowiązki jego dyrektora; w latach 1976–1990 był wiceprzewodniczącym Międzynarodowego Stowarzyszenia ds. Badań Komunikowania Masowego (AIERI), a w latach 1970–1990 — przewodniczącym Sekcji Bibliograficznej tegoż Stowarzyszenia. Jest członkiem towarzystw naukowych: International Communication Association, Deutsche Gesellschaft für Kommunikationsforschung i Deutsche Presseforschung. Był wieloletnim członkiem Rady Redakcyjnej „Journal of Communication” i „Mass Communication Review Yearbook”, jest członkiem Komitetu Doradczego „The Global Network”: posiada tytuł Honorary Research Fellow Uniwersytetu w Wolverhampton. Członek wielu polskich towarzystw naukowych; współzałożyciel i wieloletni członek zarządu Komisji Prasoznawczej PAN, Oddziału w Krakowie. Od 1964 r. członek kolegium redakcyjnego „Zeszytów Prasoznawczych”, od 1990 r. — redaktor naczelny. Wspólnicjator, współautor i przewodniczący komitetu redakcyjnego *Encyklopedii wiedzy o prasie* (1976 r.).

Jako przewodniczący Sekcji Bibliograficznej AIERI i dyrektor COMNET-u wiele uwagi i troski poświęcał pracom dokumentacyjnym. W 1972 r. ogłosił międzynarodową bibliografię bibliografii prasoznawczych (*International Bibliography of Mass Communication Bibliographies*), światową bibliografię do tomu *Mass Media and Socialization* (Leeds 1976), a także jest współautorem bibliografii do tomu *Mass Media and National Cultures* (Leicester 1980). Jest współautorem dwóch wydań międzynarodowego słownika biograficznego badaczy komunikowania masowego (II wyd. *Who's Who in Mass Communication*, München 1990)³². Dzięki jego życzliwości w OBP ukazała się międzynarodowa bibliografia czasopism prasoznawczych (1980 r.).

Twórcza biografia Profesora Walerego Pisarka byłaby i niepełna, i fałszywa, gdyby ograniczała się jedynie do wyliczania Jego prac. Uczestniczył w tworzeniu krakowskiego środowiska prasoznawczego, jest trzecim dyrektorem Ośrodka Badań Prasoznawczych w ciągu jego ponad czterdziestu lat istnienia, kierując nim w okresie transfor-

³² *Who's Who in Mass Communication* (współautorzy: S. Dzi ki, J. Maczuga), München 1990, s. 192.

macji organizacyjnych i systemowych. Profesor W. Pisarek — jako dyrektor OBP był nie tylko administratorem, ale także animatorem, inicjatorem i życzliwym opiekunem większości prac naukowo-badawczych prowadzonych w Ośrodku od 1969 r. Trudno jest sobie wyobrazić sytuację prasoznawstwa polskiego bez twórczego udziału Profesora. Jego dorobek badawczo-organizacyjny — a zwłaszcza poświęcenie i cechy intelektu — stanowią niezaprzeczalny wkład do stworzenia tak zwanej krakowskiej szkoły prasoznawczej i spopularyzowania jej dorobku w ważnych ośrodkach międzynarodowych. *Ad multos annos.*